

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (neljas koda)

29. juuli 2019*

Eelotsusetaotlus – Riigihange – Vaidlustusmenetlused – Direktiiv 89/665/EMÜ – Direktiiv 92/13/EMÜ – Õigus tõhusale kohtulikule kaitsele – Tõhususe põhimõte ja võrdväarsuse põhimõte – Liidu õigust rikkuvate kohtulahendite teistmise avaldused – Liikmesriikide vastutus liikmesriigi kohtute toimepandud liidu õiguse rikkumiste korral – Hüvitatava kahju hindamine

Kohtuasjas C-620/17,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Székesfehérvári Törvényszéki (Székesfehérvári kohus, Ungari) 24. oktoobri 2017. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 2. novembril 2017, menetluses

Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe

versus

Fővárosi Törvényszék,

EUROOPA KOHUS (neljas koda),

koosseisus: koja president M. Vilaras (ettekandja), kohtunikud K. Jürimäe, D. Šváby, S. Rodin ja N. Piçarra,

kohtujurist: M. Bobek,

kohtusekretär: ametnik I. Illéssy,

arvestades kirjalikku menetlust ja 21. novembri 2018. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe, esindajad: *ügyvéd* G. M. Tóth ja *ügyvéd* I. Varga,
- Fővárosi Törvényszék, esindajad: H. Beerné Vörös, K. Bőke ja *bíró* G. Barabás,
- Ungari valitsus, esindajad: M. Z. Fehér ja G. Koós,
- Kreeka valitsus, esindajad: M. Tassopoulou, D. Tsagkaraki ja G. Papadaki,
- Poola valitsus, esindaja: B. Majczyna,
- Euroopa Komisjon, esindajad: A. Tokár, H. Krämer ja P. Ondrůšek,

* Kohtumenetluse keel: ungari.

olles 30. aprilli 2019. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,
on teinud järgmise

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb seda, kuidas tõlgendada ELL artikli 4 lõiget 3, ELL artikli 19 lõike 1 teist lõiku, ELTL artiklit 49, Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklit 47, nõukogu 21. detsembri 1989. aasta direktiivi 89/665/EMÜ riiklike tarne- ja ehitustöölepingute sõlmimise läbivaatamise korra kohaldamisega seotud õigus- ja haldusnormide kooskõlastamise kohta (EÜT 1989, L 395, lk 33; ELT eriväljaanne 06/01, lk 246), muudetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2007. aasta direktiiviga 2007/66/EÜ (ELT 2007, L 335, lk 31) (edaspidi „direktiiv 89/665“), nõukogu 25. veebruari 1992. aasta direktiivi 92/13/EMÜ veevarustus-, energeetika-, transpordi- ja telekommunikatsioonisektoris tegutsevate üksuste hankemenetlusi käsitlevate ühenduse eeskirjade kohaldamisega seotud õigusnormide kooskõlastamise kohta (EÜT 1992, L 76, lk 14; ELT eriväljaanne 06/01, lk 315), muudetud direktiiviga 2007/66 (edaspidi „direktiiv 92/13“), nõukogu 14. juuni 1993. aasta direktiivi 93/37/EMÜ, millega kooskõlastatakse riiklike ehitustöölepingute sõlmimise kord (EÜT 1993, L 199, lk 54; ELT eriväljaanne 06/02, lk 163), ning liidu õiguse esimese, võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid.
- 2 Taotlus on esitatud Hochtief Solutions AG Magyarországi Fióktelepe (edaspidi „Hochtief Solutions“) ja Fővárosi Törvényszéki (Pealinna Budapesti kohus, Ungari) vahelises vaidluses kahju üle, mille viimati nimetatud kohus väidetavalt Hochtief Solutionsile tekitas kohtuliku pädevuse teostamisel.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Direktiivi 89/665 artikli 1 lõike 1 kolmas lõik ja lõige 3, mis on sõnastatud peaaegu identselt direktiivi 92/13 artikli 1 lõike 1 kolmanda lõigu ja lõikega 3, näevad ette järgmist:

„1. [...]

Liikmesriigid võtavad seoses [Euroopa Parlamendi ja nõukogu 31. märtsi 2004. aasta] direktiivi 2004/18/EÜ [ehitustööde riigihankelepingute, asjade riigihankelepingute ja teenuste riigihankelepingute sõlmimise korra kooskõlastamise kohta (ELT 2004, L 134, lk 114; ELT eriväljaanne 06/07, lk 132)] reguleerimisalasse kuuluvate lepingutega vajalikud meetmed, tagamaks, et tellijate otsuseid saaks läbi vaadata tõhusalt ning eelkõige võimalikult kiiresti kooskõlas käesoleva direktiivi artiklitega 2–2f, kui põhjenduseks on kõnealuste otsuste vastuolu riigihankeid käsitlevate [liidu] õigusaktide või seda õigust rakendavate siseriiklike eeskirjadega.

[...]

3. Liikmesriigid tagavad, et läbivaatamise kord koos üksikasjalike eeskirjadega, mida nad võivad kehtestada, oleks kättesaadav mis tahes isikutele, kellel on või on olnud huvi konkreetse lepingu vastu või kes on väidetava rikkumise tõttu kahju kannatanud või võivad kahju kannatada.“

4 Direktiivi 89/665 artikli 2 lõikes 1 on sätestatud järgmist:

„Liikmesriigid tagavad, et seoses artiklis 1 määratud läbivaatamise korraga võetavad meetmed sisaldavad järgmisi volitusi:

- a) võtta esimesel võimalusel vahemenetluse korras ajutisi meetmeid väidetava rikkumise heastamiseks või asjaomaste huvide edasise kahjustamise vältimiseks, sealhulgas meetmeid, mille eesmärk on riigihankelingu sõlmimise menetluse või tellija otsuse rakendamise peatamine või selle peatamise tagamine;
- b) tühistada ebaseaduslikud otsused või tagada nende tühistamine ning kõrvaldada pakkumiskutsest, lepingudokumentidest ning teistest kõnesolevat pakkumismenetlust käsitlevatest dokumentidest diskrimineerivad tehnilised, majanduslikud või finantsnäitajad;
- c) maksta kahjutasu isikutele, kellele on rikkumisega kahju tekitatud.

[...]“.

5 Direktiivi 92/13 artikli 2 lõikes 1 oli ette nähtud järgmist:

„Liikmesriigid tagavad, et seoses artiklis 1 määratud läbivaatamise korraga võetavad meetmed sisaldavad järgmisi volitusi:

- a) võtta esimesel võimalusel vahemenetluse korras ajutisi meetmeid väidetava rikkumise heastamiseks või asjaomaste huvide edasise kahjustamise vältimiseks, sealhulgas meetmeid, mille eesmärk on pakkumismenetluse või tellijate otsuste rakendamise peatamine või nende peatamise tagamine;

ja

- b) jätta kõrvale ebaseaduslikud otsused või tagada nende kõrvalejätmine ning kõrvaldada lepinguteatest, perioodilisest eelteatest, kvalifitseerimissüsteemi kehtestamise teatest, pakkumiskutsest, lepingu dokumentidest ning teistest kõnesolevat pakkumismenetlust käsitlevatest dokumentidest diskrimineerivad tehnilised, majanduslikud või finantsnäitajad,

või

- c) võtta võimalikult kiiresti, võimaluse korral vahemenetlusega ja vajaduse korral küsimust käsitleva lõppmenetlusega meetmeid, v.a punktides a ja b sätestatud, kõigi kindlakstehtud rikkumiste heastamiseks ja asjaomastele huvidele kahju tekitamise vältimiseks, esitades eelkõige korralduse konkreetse summa maksmiseks juhtudel, kui rikkumist ei ole heastatud ega välditud.

Liikmesriigid võivad valida selle võimaluse kas kõigi tellijate puhul või objektiivsete kriteeriumide alusel määratletud tellijarühmade puhul, säilitades igal juhul asjaomastele huvidele tekitatava kahju vältimiseks sätestatud meetmete tõhususe;

- d) ja mõlemal eespool nimetatud juhul maksta kahjutasu isikutele, kellele on rikkumisega kahju tekitatud.

Kui kahjutasu taotletakse põhjendusel, et otsus tehti ebaseaduslikult, võivad liikmesriigid nõuda, et kõigepealt tuleb vaidlustatud otsus kõrvale jätta või ebaseaduslikuks kuulutada, kui nende siseriiklik õigus seda nõuab ja kui neil on selleks vajalike volitustega asutused.“

Ungari õigus

- 6 Tsiviilkohtumenetlust käsitleva 1952. aasta III seaduse (a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény) (edaspidi „tsiviilkohtumenetluse seadustik“) §-s 260 on sätestatud järgmist:

„1. Teistmisavalduse võib esitada jõustunud kohtuotsuse peale, kui

- a) isik esitab fakti või tõendi või jõustunud kohtu- või haldusotsuse, mida kohus eelmises menetluses arvesse ei võtnud, kui seda oleks alguses menetluses tõlgendatud tema kasuks;

[...]

2. Lõike 1 punkti a alusel võib kumbki pool esitada teistmisavalduse ainult siis, kui tal ei olnud võimalik asjaomast fakti, tõendit või otsust eelmises menetluses esitada temast mitteoleneval põhjusel.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimused

- 7 Észak-Dunántúli Környezetvédelmi és Vízügyi Igazgatóság (Põhja-Transdoonau keskkonnakaitse ja veemajanduse direktoraat, edaspidi „hankija“) avaldas 25. juulil 2006 *Euroopa Liidu Teataja* S-seeria numbrite 139–149235 all ehitustööde hankemenetluse teate, et sõlmida transporditaristu arendamise leping riigisisese kommertssadama rajamiseks Győr-Gönyüs (Ungari) kiirendatud menetluses, mis on ette nähtud 2003. aasta seaduse nr CXXIX riigihangete kohta (a közbeszerzésekről szóló 2003. évi CXXIX. törvény) IV peatükis.
- 8 Hanketeate punktis III.2.2, mis puudutas majanduslikku ja finantssuutlikkust, oli märgitud, „et suutlikkusega seotud tingimustele ei vasta taotleja või alltöövõtja [...], kes kolme viimase majandusaasta bilansi kohaselt on saanud kahjumit üle ühe korra.“
- 9 Eelotsusetaotlusest nähtub, et kuna Hochtief Solutions sellele kriteeriumile ei vastanud, siis vaidlustas ta selle õiguspärasuse Közbeszerzési Döntőbizottságis (Ungari riigihangete vaidlustuskomisjon, edaspidi „vaidlustuskomisjon“), väites esiteks, et see kriteerium on diskrimineeriv, ning teiseks, et see ei olnud iseenesest sobiv, et saada teavet pakkuja finantsseisundi kohta.
- 10 Vaidlustuskomisjon rahuldab osaliselt Hochtief Solutionsi kaebuse, mõistes hankijalt välja 8 000 000 Ungari forintit (ligikaudu 24 500 eurot) suuruse trahvi, tuvastamata siiski, et see kriteerium on õigusvastane.
- 11 Hochtief Solutions esitas 2. oktoobril 2006 vaidlustuskomisjoni otsuse peale kaebuse Fővárosi Bíróságile (pealinna Budapesti kohus, Ungari), kes asus seisukohale, et bilansijärgne tulemus on sobiv, et saada teavet majandusliku ja finantssuutlikkuse kohta, ja jättis seega hagi rahuldamata.
- 12 Hochtief Solutions esitas 4. juunil 2010 esimese astme kohtu otsuse peale apellatsioonkaebuse Fővárosi Ítéltáblale (Pealinna Budapesti apellatsioonikohus, Ungari), kes otsustas menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse.
- 13 Euroopa Kohus otsustas 18. oktoobri 2012. aasta kohtuotsuses Édukóvízig ja Hochtief Construction (C-218/11, EU:C:2012:643) muu hulgas, et direktiivi 2004/18 artikli 44 lõiget 2 ja artikli 47 lõike 1 punkti b tuleb tõlgendada nii, et hankija võib nõuda minimaalset majanduslikku ja finantssuutlikkuse taset, viitega ühele või mitmele bilansikirjele, tingimusel, et need objektiivselt sobivad andma teavet ettevõtja suutlikkuse kohta, ja tingimusel, et see tase on kooskõlas asjaomase riigihanke mahuga viisil, et see kajastab objektiivselt hankelepingu täitmiseks piisava minimaalse majandusliku ja finantsbaasi olemasolu, ilma et see läheks aga kaugemale selle eesmärgi saavutamiseks vajalikust, kusjuures

minimaalse majandusliku ja finantssuutlikkuse taseme nõuet ei saa põhimõtteliselt välistada üksnes seetõttu, et see tase põhineb mõnel bilansikirjel, mille osas võivad erinevate liikmesriikide õigusnormides olla erinevused.

- 14 Fővárosi Törvényszék (Pealinna Budapesti kohus), kes vahepeal oli asendanud Fővárosi Ítéltáblat (Pealinna Budapesti apellatsioonikohus), jättis Euroopa Kohtu otsuse alusel esimese astme kohtuotsuse muutmata, leides, et kriteerium, mida hankija kasutas majandusliku ja finantssuutlikkuse hindamiseks, ei ole diskrimineeriv.
- 15 Hochtief Solutions esitas 13. septembril 2013 Fővárosi Törvényszéki (Pealinna Budapesti kohus) otsuse peale Kúriale (Ungari kõrgeim kohus) kassatsioonkaebuse, milles ta väitis, et bilansijärgne tulemus ei olnud sobiv, et anda hankijale tegelikku ja objektiivset pilti pakkuja majanduslikust ja finantsolukorrast. Lisaks palus ta Kúrial (kõrgeim kohus) esitada Euroopa Kohtule uus eelotsusetaotlus.
- 16 Kúria (kõrgeim kohus) jättis aga 19. märtsi 2014. aasta otsusega kassatsioonkaebuse rahuldamata põhjusel, et sellist etteheidet ei esitatud tähtaja jooksul, kuna Hochtief Solutions ei esitanud seda küsimust mitte vaidlustuskomisjonile esitatud algses halduskaebuses, vaid alles hilisemates seisukohtades.
- 17 Hochtief Solutions esitas 25. juulil 2014 Kúria (kõrgeim kohus) otsuse peale kaebuse põhiseaduslikkuse järelevalve küsimuses Alkotmánybíróságile (Ungari konstitutsioonikohus), milles palus tuvastada, et kohtuotsus on põhiseadusega vastuolus, ja see tühistada. Kaebus jäeti 9. veebruari 2015. aasta kohtumäärusega vastuvõetamatuse tõttu läbi vaatamata.
- 18 Vahepeal, 26. novembril 2014 esitas Hochtief Solutions Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságile (Budapesti haldus- ja töökohus, Ungari) käesoleva kohtuotsuse punktis 14 osutatud Fővárosi Törvényszéki (Pealinna Budapesti kohus) otsuse peale teistmisavalduse.
- 19 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu antud teabe kohaselt väitis Hochtief Solutions teistmisavalduse põhjendamiseks, et küsimust, kas bilansijärgne tulemus oli sobiv, et saada teavet pakkuja majandusliku ja finantssuutlikkuse kohta, ega ka 18. oktoobri 2012. aasta kohtuotsust Édukövizig ja Hochtief Construction (C-218/11, EU:C:2012:643) lõppkokkuvõttes ei ole analüüsitud. Hochtief Solutionsi arvates on nende analüüsimata jätmine tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 260 lõike 1 punkti a tähenduses „fakt“, mis põhjendab Fővárosi Törvényszéki (Pealinna Budapesti kohus) kohtuotsuse teistmist. Tuginedes eelkõige 13. jaanuari 2004. aasta kohtuotsusele Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17, punktid 26 ja 27), väitis Hochtief Solutions nimelt, et kui Euroopa Kohtu otsust ei olnud võimalik arvesse võtta põhikohtumenetluses ajastusega seotud põhjustel, tuleb seda analüüsida teistmismenetluses.
- 20 Vaatamata sellele, et Hochtief Solutions palus Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságil (Budapesti haldus- ja töökohus) esitada teistmismenetluses tekkinud küsimuste kohta Euroopa Kohtule eelotsusetaotluse, ei rahuldanud see kohus taotlust ja jättis teistmisavalduse rahuldamata, leides, et Hochtief Solutionsi esitatud faktide ja tõendite puhul ei olnud tegemist uute faktide ja tõenditega.
- 21 Hochtief Solutions kaebas seejärel teistmisavalduse rahuldamata jätmise määruse edasi Fővárosi Törvényszékile (Pealinna Budapesti kohus), paludes viimasel esiteks teistmisavaldus menetlusse võtta ja teha määrus selle sisuliseks lahendamiseks ning teiseks esitada Euroopa Kohtule eelotsusetaotlus.
- 22 Fővárosi Törvényszék (Pealinna Budapesti kohus) tegi 18. novembril 2015 kohtumääruse, milles jättis Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bíróságil (Budapesti haldus- ja töökohus) esimeses astmes tehtud kohtumääruse muutmata.

- 23 Hochtief Solutions esitas seepeale eelotsusetaotluse esitanud kohtule, Székesfehérvári Törvényszékile (Székesfehérvári kohus, Ungari) nõude hüvitada kahju, mille Fővárosi Törvényszék (Budapesti kohus) talle väidetavalt oli õigustmõistva pädevuse teostamisel tekitanud. Ta väidab seejuures, et tal ei olnud võimalust, et vastavalt liidu õigusele võetaks arvesse fakte ja asjaolusid, millele ta tugines vaidlustuskomisjonis ja sisulises menetluses, kuid mida nimetatud komisjon ega kohtud, kelle poole ta pöördus, ei hinnanud. Õiguse rakendamise eest vastutavate Ungari ametiasutuste sellise käitumise tagajärjel muutusid liidu õiguse asjaomaste normidega tagatud õigused sisutühjaks.
- 24 Neil asjaoludel otsustas Székesfehérvári Törvényszék (Székesfehérvári kohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmised eelotsuse küsimused:
- „1. Kas liidu õiguse aluspõhimõtteid ja õigusnorme (eriti ELL artikli 4 lõiget 3 ja õiguse ühetaolise tõlgendamise nõuet), nagu neid on tõlgendanud Euroopa Kohus, eriti (30. septembri 2003. aasta kohtuotsuses Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513)), tuleb tõlgendada nii, et sellise kohtuotsusega, mis rikub liidu õigust, viimase astme kohtuna otsustanud liikmesriigi kohtu vastutuse tuvastamine võib põhineda ainult riigisisel õigusel või riigisisel õiguses kehtestatud kriteeriumidel? Kui vastus on eitav, kas siis tuleb liidu õiguse aluspõhimõtteid ja õigusnorme, eriti Euroopa Kohtu poolt (30. septembri 2003. aasta kohtuotsuses Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513)) „riigi“ vastutuse tuvastamiseks kehtestatud kolme kriteeriumi, tõlgendada nii, et seda, kas on täidetud tingimused, mille esinemisel saab tuvastada liikmesriigi vastutuse liidu õiguse rikkumise eest selle riigi kohtute poolt, tuleb hinnata riigisisel õiguse alusel?
 2. Kas liidu õigusnorme ja liidu õiguse aluspõhimõtteid (eriti ELL artikli 4 lõiget 3 ja tõhusa kohtuliku kaitse nõuet), konkreetselt muu hulgas Euroopa Kohtu (19. novembri 1991. aasta kohtuotsuses Francovich jt (C-6/90 ja C-9/90, EU:C:1991:428), 5. märtsi 1996. aasta kohtuotsuses Brasserie du pêcheur ja Factortame (C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79) ning 30. septembri 2003. aasta kohtuotsuses Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513)) liikmesriigi vastutuse asjades, tuleb tõlgendada nii, et asjaolu, et viimase astme kohtuna otsustanud liikmesriigi kohtu otsus, mis rikub liidu õigust, on jõustunud, välistab liikmesriigi vastutuse kahju eest tuvastamise?
 3. Kas [...] direktiivi [89/665] ja [...] direktiivi [92/13] arvestades on liidu õiguse seisukohast asjasse puutuv riigihanke vaidlustamise menetlus seoses riigihangetega, mille väärtus ületab [liidu õiguses kehtestatud] piirmäära, ja nimetatud menetluses tehtud haldusotsuse kohtulik kontroll? Kui vastus on jaatav, kas liidu õigus ja Euroopa Kohtu praktika (muu hulgas 13. jaanuari 2004. aasta kohtuotsus Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17) ja 16. märtsi 2006. aasta kohtuotsus Kapferer (C-234/04, EU:C:2006:178) ning eriti 10. juuli 2014. aasta kohtuotsus Impresa Pizzarotti (C-213/13, EU:C:2014:2067)) on asjasse puutuvad seoses vajadusega, et erakorralise õiguskaitsevahendina oleks lubatav teistmine, mis tuleneb riigisisel õigusest seoses nimetatud riigihanke vaidlustamise menetluse raames tehtud haldusotsuse kohtuliku kontrolliga?
 4. Kas riigihanke vaidlustamise menetluse direktiive (nimelt [...] direktiivi [89/665] ja [...] direktiivi [92/13]) tuleb tõlgendada nii, et nendega on kooskõlas sellised riigisisel õigusnormid, mille kohaselt liikmesriigi kohtud, kes arutavad põhikohtuasja, võivad mitte arvesse võtta faktilist asjaolu, mida tuleb vastavalt Euroopa Kohtu otsusele – mis tehti ühes riigihanke vaidlustamise menetluse raames esitatud eelotsuse alusel – analüüsida ja mida ei võta lisaks arvesse ka liikmesriigi kohtud, kes menetlevad põhikohtuasjas tehtud otsuse peale esitatud edasikaebust?
 5. Kas [...] direktiivi [89/665], eriti selle artikli 1 lõikeid 1 ja 3 ning [...] direktiivi [92/13], eriti selle artikleid 1 ja 2 (konkreetselt 13. jaanuari 2004. aasta kohtuotsust Kühne & Heitz (C-453/00, EU:C:2004:17), 16. märtsi 2006. aasta kohtuotsust Kapferer (C-234/04, EU:C:2006:178), 12. veebruari 2008. aasta kohtuotsust Kempter (C-2/06, EU:C:2008:78), 4. juuni 2009. aasta kohtuotsust Pannon GSM (C-243/08, EU:C:2009:350) ja 10. juuli 2014. aasta kohtuotsust Impresa Pizzarotti (C-213/13, EU:C:2014:2067)) silmas pidades tuleb tõlgendada nii, et nende direktiivide, tõhusa kohtuliku kaitse nõude ja võrdväarsuse ning tõhususe põhimõtetega on kooskõlas sellised

riigisisesed õigusnormid, mille kohaselt – või nende kohaldamine nii, et – vaatamata sellele, et Euroopa Kohtu otsusega eelotsusemenetluses on enne apellatsioonimenetluses kohtuotsuse tegemist antud liidu õigusnormide asjakohane tõlgendus, jätab asja arutav kohus kaebuse hilinenult esitatuna läbi vaatamata ning seejärel jätab edasikaebust menetlev kohus selle vastuvõetamatuna läbi vaatamata?

6. Kui riigisisese õiguse alusel peab teistmine olema konstitutsioonikohtu uue lahendi alusel põhiseaduslikkuse taastamise huvides lubatav, kas siis ei peaks vastavalt võrdväarsuse põhimõttele ja (26. jaanuari 2010. aasta kohtuotsuses Transportes Urbanos y Servicios Generales (C-118/08, EU:C:2010:39)) sedastatud põhimõttele olema teistmine lubatav ka juhul, kui põhikohtuasjas ei saanud riigisiseses õiguses menetlustähtaegade kohta sätestatu tõttu Euroopa Kohtu otsust arvesse võtta?
7. Kas [...] direktiivi [89/665], eriti selle artikli 1 lõikeid 1 ja 3, ning [...] direktiivi [92/13], eriti selle artikleid 1 ja 2 tuleb, pidades silmas Euroopa Kohtu (12. veebruari 2008. aasta kohtuotsust Kempter (C-2/06, EU:C:2008:78)), mille kohaselt eraõiguslik isik ei pea tuginema konkreetselt Euroopa Kohtu praktikale, tõlgendada nii, et nimetatud direktiividega reguleeritud riigihangete vaidlustamise menetlusi saab algatada ainult sellise kaebusega, mis sisaldab väidetava riigihankealase rikkumise sõnaselget kirjeldust ja milles on lisaks täpselt märgitud rikutud riigihankealane õigusnorm – konkreetne artikkel ja lõige –, see tähendab, et riigihanke vaidlustamise menetluses saab analüüsida ainult rikkumisi, mida isik on ette heitnud viitega rikutud riigihankealasele õigusnormile – konkreetsele artiklile ja lõikele –, samas kui kõigis muudes haldus- ja tsiviilmenetlustes piisab sellest, et eraõiguslik isik esitab faktilised asjaolud ja neid toetavad tõendid ning pädev asutus või kohus lahendab kaebuse vastavalt selle sisule?
8. Kas piisavalt selge rikkumise nõuet, mis on kehtestatud (30. septembri 2003. aasta kohtuotsuses Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) ja 13. juuni 2006. aasta kohtuotsuses Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391)), tuleb tõlgendada nii, et niisugust rikkumist ei ole, kui viimase astme kohtuna otsustav kohus jätab Euroopa Kohtu väljakujunenud ja maksimaalselt üksikasjalikult viidatud kohtupraktikat – mis pealegi põhineb erinevatel varasematel kohtulahenditel – avalikult eirates rahuldamata eraõigusliku isiku taotluse esitada eelotsusetaotlus teistmise lubatavuse vajalikkuse kohta, tuginedes absurdsele põhjendusele, et liidu õigusnormid – sel konkreetsel juhul direktiivid [89/665] ja [92/13] – ei sisalda teistmist reguleerivaid norme, vaatamata sellele, et maksimaalselt üksikasjalikult on viidatud ka asjakohasele Euroopa Kohtu praktikale, sealhulgas (10. juuli 2014. aasta kohtuotsusele Impresa Pizzarotti (C-213/13, EU:C:2014:2067)), milles on just nimelt tuvastatud teistmise vajalikkus seoses riigihangetega? Arvestades Euroopa Kohtu (6. oktoobri 1982. aasta kohtuotsust Cilfit jt (283/81, EU:C:1982:335)), millise täpsusastmega peab liikmesriigi kohus põhjendama teistmise mittelubamist, millega ta kaldub kõrvale Euroopa Kohtu antud siduvast õiguslikust tõlgendusest?
9. Kas ELL artikli 19 ja artikli 4 lõike 3 kohaseid tõhusa kohtuliku kaitse ja võrdväarsuse põhimõtteid, ELTL artiklis 49 sätestatud asutamisevabadust ja teenuste osutamise vabadust, samuti [...] direktiivi [93/37] ning [...] direktiive [89/665], [92/13] ja [2007/66] tuleb tõlgendada nii, et nendega ei ole vastuolus, kui pädevad asutused ja kohtud jätavad kohaldatavat liidu õigust ilmselgelt eirates üksteise järel rahuldamata isiku kaebused selle peale, et tal takistati osalemast riigihankemenetluses – kaebused, mille jaoks on vaja vastavalt asjaoludele koostada palju dokumente, mille jaoks kulub oluliselt palju aega ja raha, või osaleda kohtuistungitel –, ja asjasse puutuvad õigusnormid jätavad isiku ilma võimalusest nõuda kohtult õigusvastaste meetmete tagajärjel tekkinud kahju hüvitamist, kuigi on kindel, et teoreetiliselt on võimalik tuvastada vastutus kohtumõistmise ülesannete täitmisel tekitatud kahju eest?
10. Kas (9. novembri 1983. aasta kohtuotsuses San Giorgio (199/82, EU:C:1983:318), 30. septembri 2003. aasta kohtuotsuses Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) ja 13. juuni 2006. aasta kohtuotsuses Traghetti del Mediterraneo (C-173/03, EU:C:2006:391)) kehtestatud põhimõtteid tuleb tõlgendada

nii, et sellega, et viimase astme kohtuna otsustav liikmesriigi kohus jätab eraõigusliku isiku õigel ajal esitatud teistmisavalduse – mille raames see isik saaks nõuda kantud kulude hüvitamist – Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikat eirates läbi vaatamata, tekitatud kahju ei saa hüvitada.“

Eelotsuse küsimuste analüüs

Sissejuhatavad kaalutlused

- 25 Nagu nähtub eelotsusetaotlusest, puudutab põhikohtuasi sellise kahju hüvitamist, mis Hochtief Solutionsile väidetavalt tekitati käesoleva kohtuotsuse punktis 22 osutatud kohtumäärusega, millega Fővárosi Törvényszék (Pealinna Budapesti kohus), mis oli viimases astmes asja lahendav kohus, jättis muutmata käesoleva kohtuotsuse punktis 20 mainitud Fővárosi Közigazgatási és Munkaügyi Bírósági (Budapesti haldus- ja töökohus) kohtumääruse, milles esiteks keelduti esitamast Euroopa Kohtule eelotsusetaotlust ning teiseks jäeti rahuldamata Hochtief Solutionsi avaldus käesoleva kohtuotsuse punktis 14 nimetatud Fővárosi Törvényszéki (Pealinna Budapesti kohus) kohtuotsuse teistmiseks.
- 26 Järelikult käsitleb põhikohtuasi küsimust, kas Fővárosi Törvényszék (Pealinna Budapesti kohus) rikkus selliselt toimides liidu õigust, mistõttu võib tekkida kohustus hüvitada kahju, mis Hochtief Solutionsile väidetavalt selle rikkumisega tekitati.
- 27 Selles kontekstis on eelotsusetaotluse esitanud kohtul vaja eelkõige teada, kas liidu õigust tuleb tõlgendada nii, et sellistel asjaoludel nagu põhikohtuasjas peab liikmesriigi kohus, kellele on esitatud avaldus sellise lõplikult jõustunud kohtuotsuse teistmiseks, mis on hilisem Euroopa Kohtu poolt ELTL artikli 267 alusel tehtud otsusest, menetluses, mille tulemusel see kohtuotsus tehti, selle avalduse rahuldama.
- 28 Eelotsuse küsimusi tuleb analüüsida põhikohtuasjas selliselt piiritletud konteksti arvestades.

Seitsmenda ja üheksanda küsimuse vastuvõetavus

- 29 Eelotsusetaotluse esitanud kohus palub oma seitsmenda küsimusega Euroopa Kohtul sisuliselt võtta seisukoht küsimuses, kas liidu õigusega on kooskõlas liikmesriigi menetlusnormid, mis käsitlevad riigihangete valdkonna kaebuse kohustuslikku sisu, ning oma üheksanda küsimusega palub ta sisuliselt selgitada, kas liidu õigusega on kooskõlas see, kui liidu õigust rikkudes jäetakse süstemaatiliselt läbi vaatamata kaebused, mille on esitanud selline hankemenetlusest kõrvaldatud pakkuja nagu Hochtief Solutions.
- 30 Siinkohal olgu osutatud, et Euroopa Kohtu väljakujunenud praktika kohaselt on ELTL artiklis 267 ette nähtud menetlus Euroopa Kohtu ja liikmesriikide kohtute vahelise koostöö vahend. Sellest tulenevalt on üksnes asja menetleval ja selle lahendamise eest vastutaval liikmesriigi kohtul õigus iga konkreetse kohtuasja eripärasid arvestades hinnata nii eelotsuse vajalikkust asjas otsuse tegemiseks kui ka Euroopa Kohtule esitatavate küsimuste asjakohasust. Järelikult, kui liikmesriigi kohtu esitatud küsimused käsitlevad liidu õiguse sätte tõlgendamist, on Euroopa Kohus üldjuhul kohustatud neile vastama (28. märtsi 2019. aasta kohtuotsus Verlezza jt, C-487/17–C-489/17, EU:C:2019:270, punktid 27 ja 28 ning seal viidatud kohtupraktika).
- 31 Euroopa Kohus võib siiski keelduda liikmesriigi kohtu esitatud eelotsuse küsimusele vastamisest, kui taotletaval liidu õiguse tõlgendamisel puudub igasugune seos põhikohtuasja faktiliste asjaolude või esemega või kui kõnealune probleem on hüpoteetiline (28. märtsi 2019. aasta kohtuotsus Verlezza jt, C-487/17–C-489/17, EU:C:2019:270, punkt 29 ning seal viidatud kohtupraktika).

- 32 Seitsmenda ja üheksanda küsimuse puhul on just nimelt tegemist selle viimase juhuga. Nimelt on ilmselge, et nendel küsimustel ei ole mingit seost põhikohtuasja esemega, nagu see on kokku võetud käesoleva kohtuotsuse punktis 26, ning need küsimused on seega hüpoteetilised.
- 33 Järelikult on seitsmes ja üheksas küsimus vastuvõetamatud.

Esimene, teine, kaheksas ja kümnes küsimus

- 34 Eelotsusetaotluse esitanud kohus soovib nende küsimustega, mida tuleb analüüsida koos, saada teavet eelkõige põhimõtete kohta, mille Euroopa Kohus on sõnastanud seoses liikmesriigi vastutusega kahju eest, mis on isikutele tekitatud liidu õiguse rikkumisega viimases astmes asja lahendava liikmesriigi kohtu poolt. Eelotsusetaotluse esitanud kohus palub sisuliselt selgitada, kas neid põhimõtteid tuleb tõlgendada esiteks nii, et liikmesriigi vastutust tuleb hinnata liikmesriigi õiguse alusel, teiseks, et seadusjõu põhimõte välistab selle liikmesriigi vastutuse tuvastamise, kolmandaks, et liidu õigust on piisavalt selgelt rikutud, kui viimases astmes asja lahendav kohus keeldub Euroopa Kohtule esitamast liidu õiguse tõlgendamise küsimust, mis tema menetluse käigus tekkis, ning neljandaks, et nendega on vastuolus liikmesriigi õigusnorm, mis välistab kahju hulgast, mis võidakse hüvitada, kohtulahendiga poolele tekitatud kulud.
- 35 Esiteks tuleb märkida, et mis puutub liikmesriigile omistatava liidu õiguse rikkumisega isikutele tekitatud kahju eest liikmesriigi vastutuse tekkimise tingimustesse, siis Euroopa Kohus on korduvalt otsustanud, et kahju kannatanud isikutel on õigus hüvitisele, kui samal ajal on täidetud kolm tingimust, ehk juhul, kui rikutud liidu õigusnorm annab isikutele õigusi, rikkumine on piisavalt selge ning rikkumise ja isikute kantud kahju vahel on otsene põhjuslik seos (vt selle kohta eelkõige 5. märtsi 1996. aasta kohtuotsus Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 51; 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 51, ning 28. juuli 2016. aasta kohtuotsus Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punkt 22).
- 36 Samuti tuleb märkida, et samu tingimusi kohaldatakse liikmesriigi vastutusele kahju eest, mis on põhjustatud viimase astmena asja lahendava liikmesriigi kohtu lahendiga, mis rikub liidu õigusnormi (vt selle kohta 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 52, ja 28. juuli 2016. aasta kohtuotsus Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punkt 23).
- 37 Lisaks, kuigi käesoleva kohtuotsuse punktis 35 loetletud kolm tingimust on vajalikud ja piisavad selleks, et isikutel tekiks õigus saada kahju eest hüvitist, ei saa välistada, et riigisisese õiguses oleks liikmesriigi vastutuse tekkimiseks ette nähtud vähem piiravad tingimused (vt selle kohta eelkõige 5. märtsi 1996. aasta kohtuotsus Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 66, ning 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 57).
- 38 Sellest tuleneb, et liidu õigusega ei ole vastuolus selline liikmesriigi õigusnorm, mis näeb ette, et liikmesriigi vastutus sellele omistatavate liidu õiguse rikkumistega isikutele tekitatud kahju eest tekib tingimustel, mis on vähem piiravad kui need, mille Euroopa Kohus on kehtestanud käesoleva kohtuotsuse punktis 35 osutatud kohtupraktikas.
- 39 Teiseks, nagu nähtub Euroopa Kohtu praktikast, ei takista kohtulahendi seadusjõu põhimõtte tunnustamast põhimõtet, mille kohaselt viimase astmena asja lahendava kohtu lahend, mis rikub liidu õigusnormi, toob kaasa liikmesriigi vastutuse. Nimelt, kuna sellise lahendiga liidu õigusest tulenevate õiguste rikkumist ei saa reeglina enam heastada, ei või isikutelt võtta võimalust tugineda riigivastutusele, et saavutada sel viisil oma õiguste kohtulik kaitse (vt selle kohta 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 34, ning 24. oktoobri 2018. aasta kohtuotsus XC jt, C-234/17, EU:C:2018:853, punkt 58 ja seal viidatud kohtupraktika).

- 40 Kolmandaks, Euroopa Kohtu väljakujunenud praktikast tuleneb, et kui liikmesriik on isikutele liidu õiguse rikkumisega kahju tekitanud, on käesoleva kohtuotsuse punktis 35 loetletud liikmesriigi vastutuse tekkimise eelduseks olevate tingimuste täidetuse kontrollimine põhimõtteliselt liikmesriigi kohtute ülesanne, kes peavad järgima Euroopa Kohtu antud juhiseid (vt selle kohta 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 100, ja 4. oktoobri 2018. aasta kohtuotsus Kantarev, C-571/16, EU:C:2018:807, punkt 95).
- 41 Mis puudutab eelkõige nendest tingimustest teist, siis tuleb märkida, et Euroopa Kohtu praktikast ilmneb, et liikmesriigi vastutus kahju eest, mis on tekitatud viimases astmes asja lahendava liikmesriigi kohtu liidu õigusnormi rikkuva lahendiga, saab tekkida ainult erandjuhul, kus viimase astmena asja lahendav liikmesriigi kohus on kohaldatavat õigust ilmselgelt rikkunud (30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 53, ning 13. juuni 2006. aasta kohtuotsus Traghetti del Mediterraneo, C-173/03, EU:C:2006:391, punktid 32 ja 42).
- 42 Selleks et tuvastada, kas tegemist on liidu õiguse piisavalt selge rikkumisega, peab liikmesriigi kohus, kellele on esitatud kahju hüvitamise nõue, arvestama kõiki asjaolusid, mis iseloomustavad talle lahendamiseks antud olukorda. Asjaolude hulgas, mida võidakse arvesse võtta, on muu hulgas rikutud õigusnormi selgus ja täpsus, kaalutlusruumi, mille rikutud õigusnorm liikmesriikide ametivõimudele jätab, ulatus, rikkumise või kahju põhjustamise tahtlus või selle puudumine, õigusnormi võimaliku rikkumise vabandatavus või vabandamatus, asjaolu, kas Euroopa Liidu institutsiooni võetud meetmed võisid soodustada liidu õigusega vastuolus olevate riigisiseste meetmete võtmist või säilitamist, nagu ka see, et liikmesriigi kohus on jätnud täitmata tal ELTL artikli 267 kolmanda lõigu alusel lasuva kohustuse taotleda eelotsust (vt selle kohta 5. märtsi 1996. aasta kohtuotsus Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 56; 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punktid 54 ja 55, ning 28. juuli 2016. aasta kohtuotsus Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punkt 25).
- 43 Igal juhul on liidu õiguse rikkumine piisavalt selge, kui on ilmselgelt eiratud Euroopa Kohtu asjakohast kohtupraktikat (30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 56; 25. novembri 2010. aasta kohtuotsus Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 52, ja 28. juuli 2016. aasta kohtuotsus Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punkt 26).
- 44 Põhikohtuasjas tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtul kõiki põhikohtuasja olukorda iseloomustavaid asjaolusid arvestades hinnata, kas Fővárosi Törvényszék (Budapesti kohus) rikkus käesoleva kohtuotsuse punktis 22 mainitud kohtumäärusega liidu õigust piisavalt selgelt, eirates ilmselgelt kohaldatavat liidu õigust, sealhulgas asjasse puutuvat Euroopa Kohtu praktikat, eelkõige 18. oktoobri 2012. aasta kohtuotsust Édukóvízig ja Hochtief Construction (C-218/11, EU:C:2012:643).
- 45 Neljandaks, kui käesoleva kohtuotsuse punktis 35 nimetatud tingimused on täidetud, peab liikmesriik hüvitama tekitatud kahju tagajärjed vastutust käsitleva riigisisese õiguse alusel, kusjuures riigisisestes õigusaktides sätestatud kahju hüvitamise tingimused ei tohi olla vähem soodsad kui need, mis puudutavad samalaadseid riigisiseseid nõudeid (võrdväarsuse põhimõte), ega ole korraldatud nii, et hüvitise saamine on praktikas võimatu või ülemäära raske (tõhususe põhimõte) (vt selle kohta 5. märtsi 1996. aasta kohtuotsus Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 67; 30. septembri 2003. aasta kohtuotsus Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punkt 58, ning 28. juuli 2016. aasta kohtuotsus Tomášová, C-168/15, EU:C:2016:602, punkt 38).
- 46 Selles suhtes nähtub Euroopa Kohtu praktikast, et liidu õiguse rikkumistega isikutele tekitatud kahju eest makstav hüvitis peab olema vastavuses kantud kahjuga, mistõttu oleks tagatud nende õiguste tõhus kaitse (vt selle kohta 5. märtsi 1996. aasta kohtuotsus Brasserie du pêcheur ja Factortame, C-46/93 ja C-48/93, EU:C:1996:79, punkt 82, ning 25. novembri 2010. aasta kohtuotsus Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punkt 92).

- 47 Ent liikmesriigi õigusnorm, mille kohaselt juhul, kui tekib liikmesriigi vastutus kahju eest, mis tekitab selle riigi viimases astmes asja lahendava kohtu lahendiga, millega rikuti liidu õigust, on selle lahendiga poolele tekitatud kulud üldiselt välistatud hüvitamisele kuuluda võiva kahju hulgest, võib praktikas muuta liiga keeruliseks või lausa võimatuks saada hüvitist, mis vastaks isikule tekitatud kahjule.
- 48 Eeltoodud arvestades tuleb esimesele, teisele, kaheksandale ja kümnendale küsimusele vastata, et liikmesriigi vastutust kahju eest, mis on tekitatud viimases astmes asja lahendava kohtu lahendiga, millega rikutakse liidu õigust, reguleerivad tingimused, mille Euroopa Kohus on kehtestanud muu hulgas 30. septembri 2003. aasta kohtuotsuse Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) punktis 51, mis ei välista, et liikmesriigi vastutus võib tekkida vähem piiravatel tingimustel riigisisese õiguse alusel. Vastutus ei ole välistatud seetõttu, et kohtulahend on lõplikult jõustunud. Selle vastutuse rakendamisel tuleb liikmesriigi kohtul, kellele on esitatud kahju hüvitamise nõue, kõiki kõnealust olukorda iseloomustavaid asjaolusid arvestades hinnata, kas viimases astmes asja lahendav liikmesriigi kohus rikkus kohaldatavat liidu õigust, eirates liidu õigust, sealhulgas asjasse puutuvat Euroopa Kohtu praktikat, piisavalt selgelt. Liidu õigusega on vastuolus aga riigisisene õigusnorm, mis sellisel juhul välistab kahju hulgest, mis võidakse hüvitada, üldiselt sellised kulud, mis isikule tekitab liikmesriigi kohtu lahendiga, mis kahjustab isiku huve.

Kolmas, neljas, viies ja kuues küsimus

- 49 Arvestades käesoleva kohtuotsuse punktides 26 ja 27 kirjeldatud põhikohtuasja konteksti, tuleb asuda seisukohale, et kolmanda, neljanda, viienda ja kuuenda küsimusega palub eelotsusetaotluse esitanud kohus Euroopa Kohtule sisuliselt selgitada, kas liidu õigust ja eelkõige direktiivi 89/665 ja direktiivi 92/13 ning võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid tuleb tõlgendada nii, et nendega on vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt ei ole lubatud teista seadusjõu omandanud kohtuotsust, mille on teinud selle liikmesriigi kohus hagi kohta, milles palutakse tühistada hankija akt, käsitlemata küsimust, mida analüüsiti Euroopa Kohtu varasemas otsuses vastusena seda tühistamishagi käsitleva menetluse raames esitatud eelotsusetaotlusele.
- 50 Siinkohal tuleb märkida, et direktiivi 89/665 artikli 1 lõige 1 ja direktiivi 92/13 artikli 1 lõige 1 kohustab liikmesriike võtma vajalikke meetmeid tagamaks, et hankemenetluste käigus hankijate tehtud otsuseid saaks läbi vaadata tõhusalt ja eelkõige võimalikult kiiresti, kui põhjenduseks on kõnealuste otsuste vastuolu riigihankeid reguleeriva liidu õigusega või seda õigust üle võtvate liikmesriigi eeskirjadega (15. septembri 2016. aasta kohtuotsus Star Storage jt, C-439/14 ja C-488/14, EU:C:2016:688, punkt 39).
- 51 Nende sätetega, mille eesmärk on ettevõtjaid hankija omavaliliste otsuste eest kaitsta, soovitakse tugevdada kõikides liikmesriikides olemasolevaid mehhanisme riigihankealaste liidu normide tõhusa kohaldamise tagamiseks, eriti etapis, kus rikkumisi saab veel parandada (15. septembri 2016. aasta kohtuotsus Star Storage jt, C-439/14 ja C-488/14, EU:C:2016:688, punkt 41 ning seal viidatud kohtupraktika).
- 52 Ei direktiiv 89/665 ega direktiiv 92/13 ei sisalda sätteid, mis konkreetselt reguleeriksid tingimusi, mille kohaselt neid õiguskaitsevahendeid saab kasutada. Need direktiivid kehtestavad ainult minimaalsed nõuded, millele liikmesriikides õiguskordades kehtestatud riigihangete vaidlustamise menetlus peab vastama, selleks et tagada liidu riigihankealase õigusest kinnipidamine (vt selle kohta 15. septembri 2016. aasta kohtuotsus Star Storage jt, C-439/14 ja C-488/14, EU:C:2016:688, punkt 42).
- 53 Käesolevas asjas nähtub eelotsusetaotluse esitanud kohtu teabest, et Ungari menetlusõiguses on teistmine tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 260 tähenduses erakorraline õiguskaitsevahend, mis võimaldab juhul, kui selles sättes kehtestatud tingimused on täidetud, seada kahtluse alla lõpliku kohtuotsuse seadusjõu.

- 54 Tuleb aga meelde tuletada, kui tähtis on nii liidu õiguskorras kui ka liikmesriikide õiguskordades kohtuotsuse seadusjõu põhimõte. Selleks et tagada nii õigusrahu kui õigussuhete stabiilsus ja ka korrakohane õigusemõistmine, on nimelt oluline, et kohtulahendeid, mis on jõustunud pärast olemasolevate edasikaebevõimaluste ammendamist või selleks sätestatud tähtaegade möödumist, ei oleks enam võimalik vaidlustada (10. juuli 2014. aasta kohtuotsus *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, punkt 58, ja 6. oktoobri 2015. aasta kohtuotsus *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, punkt 28).
- 55 Sellest lähtuvalt ei kohusta liidu õigus liikmesriigi kohut jätma kohaldamata selliseid riigisiseseid menetlusnorme, mis omistavad kohtulahendile seadusjõu, ja seda isegi siis, kui see võimaldaks heastada liidu õigusega vastuolus oleva riigisisese olukorra (10. juuli 2014. aasta kohtuotsus *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, punkt 59, ja 6. oktoobri 2015. aasta kohtuotsus *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, punkt 29).
- 56 Nimelt on leitud, et liidu õiguses ei ole nõutud, et sellele õiguse asjasse puutuvale normile Euroopa Kohtu antud tõlgenduse arvessevõtmiseks peab liikmesriigi kohus põhimõtteliselt oma seadusjõu omandanud lahendit muutma (vt selle kohta 10. juuli 2014. aasta kohtuotsus *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, punkt 60, ja 6. oktoobri 2015. aasta kohtuotsus *Târșia*, C-69/14, EU:C:2015:662, punkt 38).
- 57 Seda kaalutlust ei sea kahtluse alla 13. jaanuari 2004. aasta kohtuotsus *Kühne & Heitz* (C-453/00, EU:C:2004:17), millele eelotsusetaotluse esitanud kohus viitas.
- 58 Sellest kohtuotsusest ilmneb nimelt, et ELL artikli 4 lõikes 3 kehtestatud lojaalse koostöö põhimõte nõuab, et haldusasutus, kellele on selle kohta taotlus esitatud, peab lõpliku haldusotsuse läbi vaatama, et võtta arvesse tõlgendust, mille Euroopa Kohus on asjasse puutuvale sättele vahepeal andnud, eelkõige juhul, kui liikmesriigi õiguse kohaselt on sellel asutusel võimalik otsust muuta (13. jaanuari 2004. aasta kohtuotsus *Kühne & Heitz*, C-453/00, EU:C:2004:17, punkt 28).
- 59 Vaidlust ei ole siiski selles, et see kaalutus puudutab vaid haldusasutuse ja mitte kohtu lõpliku otsuse võimalikku läbivaatamist, nagu käesolevas asjas.
- 60 Sellega seoses nähtub Euroopa Kohtu praktikast, et kui kohaldatavad riigisiseseid menetlusnormid võimaldavad liikmesriigi kohtul teatavatel tingimustel muuta oma lahendit, millel on seadusjõud, et viia olukord riigisisese õigusega kooskõlla, tuleb võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtetest lähtudes nende tingimuste täidetuse korral seda võimalust eelistada, et taastada põhikohtuasjas käsitletava olukorra kooskõla liidu õigusnormidega (vt selle kohta 10. juuli 2014. aasta kohtuotsus *Impresa Pizzarotti*, C-213/13, EU:C:2014:2067, punkt 62).
- 61 Käesolevas asjas nähtub eelotsusetaotluse esitanud kohtu esitatud teabest, et tsiviilkohtumenetluse seadustiku § 260 kohaselt saab esitada avalduse lõpliku kohtuotsuse teistmiseks, kui poolel on võimalik tugineda muu hulgas lõplikule kohtulahendile, mida ei võetud arvesse menetluses, mille tulemusel tehti otsus, mille teistmist taotletakse, ning seda ainult juhul, kui poolel ei olnud temast mitteolenevatel põhjustel võimalik menetluses selle lahendi olemasolule tugineda.
- 62 Liiasi nähtub kuuenda küsimuse sõnastusest, et Ungari õiguse kohaselt on seadusjõu omandanud kohtulahendi teistmine lubatud, et taastada olukorra põhiseadusele vastavus Alkotmánybíróság (konstitutsioonikohus) uue lahendi tõttu.
- 63 Seega tuleb eelotsusetaotluse esitanud kohtul kontrollida, kas Ungari menetlusnormid sisaldavad võimalust muuta seadusjõu omandanud kohtuotsust, et taastada kohtuotsusest tuleneva olukorra kooskõla varasema lõpliku kohtulahendiga, millest selle otsuse teinud kohus ja selle kohtuasja pooled,

milles otsus tehti, olid juba teadlikud. Kui see on nii, tuleks käesoleva kohtuotsuse punktis 60 viidatud Euroopa Kohtu praktika kohaselt seda võimalust vastavalt võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtetele eelistada samadel tingimustel, et taastada olukorra kooskõla Euroopa Kohtu varasema otsusega.

- 64 Samas tuleb igal juhul esile tuua, et väljakujunenud kohtupraktikast tuleneb, et eelkõige kuna liidu õigusest tulenevate õiguste rikkumist lõpliku kohtulahendiga ei saa reeglina enam heastada, ei või eraisikutelt võtta võimalust tugineda riigivastutusele, et saavutada sel viisil oma õiguste kohtulik kaitse (6. oktoobri 2015. aasta kohtuotsus Târșia, C-69/14, EU:C:2015:662, punkt 40, ning 24. oktoobri 2018. aasta otsus XC jt, C-234/17, EU:C:2018:853, punkt 58).
- 65 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb kolmandale, neljandale, viiendale ja kuuendale küsimusele vastata, et liidu õigust, eeskätt direktiivi 89/665 ja direktiivi 92/13 ning võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid tuleb tõlgendada nii, et nendega ei ole vastuolus sellised liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt ei ole lubatud teista seadusjõu omandanud kohtuotsust, mille on teinud selle liikmesriigi kohus hagi kohta, milles palutakse tühistada hankija akt, käsitlemata küsimust, mida analüüsiti Euroopa Kohtu varasemas otsuses vastusena selle tühistamishagi käsitleva menetluse raames esitatud eelotsusetaotlusele. Kui aga liikmesriigi menetlusnormide kohaselt on liikmesriigi kohtul võimalik muuta seadusjõuga kohtuotsust, et taastada sellest kohtuotsusest tuleneva olukorra kooskõla varasema riigisisese lõpliku kohtulahendiga, millest selle otsuse teinud kohus ja selle kohtuasja pooled, milles otsus tehti, olid juba teadlikud, tuleb seda võimalust vastavalt võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtetele eelistada samadel tingimustel, et taastada olukorra kooskõla liidu õigusega, nagu Euroopa Kohtu varasemas otsuses seda on tõlgendatud.

Kohtukulud

- 66 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (neljas koda) otsustab:

- Liikmesriigi vastutust kahju eest, mis on tekitatud viimases astmes asja lahendava kohtu lahendiga, millega rikutakse liidu õigust, reguleerivad tingimused, mille Euroopa Kohus on kehtestanud muu hulgas 30. septembri 2003. aasta kohtuotsuse Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) punktis 51, mis ei välista, et liikmesriigi vastutus võib tekkida vähem piiravatel tingimustel riigisisese õiguse alusel. Vastutus ei ole välistatud seetõttu, et kohtulahend on omandanud seadusjõu. Selle vastutuse rakendamisel tuleb liikmesriigi kohtul, kellele on esitatud kahju hüvitamise nõue, kõiki kõnealust olukorda iseloomustavaid asjaolusid arvestades hinnata, kas viimases astmes asja lahendav liikmesriigi kohus rikkus liidu õigust, eirates kohaldatavat liidu õigust, sealhulgas asjasse puutuvat Euroopa Kohtu praktikat, piisavalt selgelt. Liidu õigusega on vastuolus aga riigisisene õigusnorm, mis sellisel juhul välistab kahju hulgast, mis võidakse hüvitada, üldiselt sellised kulud, mis isikule tekitati liikmesriigi kohtu lahendiga, mis kahjustab isiku huve.**
- Liidu õigust, eeskätt nõukogu 21. detsembri 1989. aasta direktiivi 89/665/EMÜ riiklike tarne- ja ehitustöölepingute sõlmimise läbivaatamise korra kohaldamisega seotud õigus- ja haldusnormide kooskõlastamise kohta, muudetud Euroopa Parlamendi ja nõukogu 11. detsembri 2007. aasta direktiiviga 2007/66/EÜ, ja nõukogu 25. veebruari 1992. aasta direktiivi 92/13/EMÜ veevarustus-, energeetika-, transpordi- ja telekommunikatsioonisektoris tegutsevate üksuste hankemenetlusi käsitlevate ühenduse eeskirjade kohaldamisega seotud õigusnormide kooskõlastamise kohta, muudetud direktiiviga 2007/66, ning võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtteid tuleb tõlgendada nii, et nendega ei ole vastuolus liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt ei ole lubatud teista seadusjõu omandanud kohtuotsust, mille on**

teinud selle liikmesriigi kohus hagi kohta, milles palutakse tühistada hankija akt, käsitlemata küsimust, mida analüüsiti Euroopa Kohtu varasemas otsuses vastusena selle tühistamishagi käsitleva menetluse raames esitatud eelotsusetaotlusele. Kui aga liikmesriigi menetlusnormide kohaselt on liikmesriigi kohtul võimalik muuta seadusjõuga kohtuotsust, et taastada sellest kohtuotsusest tuleneva olukorra kooskõla varasema riigisisese lõpliku kohtulahendiga, millest selle otsuse teinud kohus ja selle kohtuasja pooled, milles otsus tehti, olid juba teadlikud, tuleb seda võimalust vastavalt võrdväarsuse ja tõhususe põhimõtetele eelistada samadel tingimustel, et taastada olukorra kooskõla liidu õigusega, nagu Euroopa Kohtu varasemas otsuses seda on tõlgendatud.

Allkirjad